

การวิจัยเครื่องปั้นดินเผาพื้นบ้านแนวแม่น้ำเจ้าพระยา

A Study of Folk Ceramics Along the Chao Phraya River

พนมศักดิ์ สุวิสุทธิ¹
Panomsak Suvisuit

บทคัดย่อ

การศึกษาวิจัยการผลิตเครื่องปั้นดินเผาพื้นบ้านแนวแม่น้ำเจ้าพระยาได้แก่ เครื่องปั้นดินเผาบ้านแก่ง อำเภอมือง จังหวัดนครสวรรค์ ซึ่งภายในชุมชนมีแหล่งวัตถุดิบดินเหนียว และทรายละเอียดจากแม่น้ำปิง ที่มีคุณสมบัติเหมาะสมในการทำเครื่องปั้นดินเผาพื้นบ้าน อีกทั้งมีเชื้อเพลิงภายในชุมชนที่มีราคาถูก จึงทำให้ยังคงมีการผลิตเครื่องปั้นดินเผาที่ดีและมีราคาถูก เครื่องปั้นดินเผาบ้านคลองสระบัว ตำบลคลองสระบัว อำเภอมือง จังหวัดพระนครศรีอยุธยา เป็นพื้นที่ลุ่มต่ำ มีน้ำท่วมเป็นประจำ ทำให้เตาเผาและเครื่องมือเสียหายอีกทั้งไม่มีแหล่งวัตถุดิบและแหล่งเชื้อเพลิงภายในชุมชน ปัจจุบันไม่มีการผลิต เครื่องปั้นดินเผาอิฐมอญ อำเภอบางบาล จังหวัดพระนครศรีอยุธยา ในพื้นที่น้ำจะท่วมทุกปี มีแหล่งวัตถุดิบในชุมชน ใช้แกลบเป็นเชื้อเพลิงในการเผา จึงทำให้มีการผลิตที่มีคุณภาพและต้นทุนการผลิตต่ำ ยังคงมีการผลิตจนถึงปัจจุบัน เครื่องปั้นดินเผาปากเกร็ด อำเภopakเกร็ด จังหวัดนนทบุรี ภายในชุมชนไม่มีแหล่งวัตถุดิบและเชื้อเพลิงต้นทุนการผลิตสูง ยังคงมีการผลิตถึงปัจจุบัน เครื่องปั้นดินเผาประเภทหลายวิจิตรเกาะเกร็ด อำเภopakเกร็ด จังหวัดนนทบุรี เป็นพื้นที่ลุ่มต่ำมีน้ำท่วมทุกปี ไม่มีแหล่งวัตถุดิบภายในชุมชน ปัจจุบันเหลือเพียง 2 รายที่ยังคงผลิตเพื่อเป็นการสานิตแก่นักท่องเที่ยว เครื่องปั้นดินเผาบางตะนาวศรี ตำบลสวนใหญ่ อำเภอมืองจังหวัดนนทบุรี ดิตรีมแม่น้ำเจ้าพระยา มีน้ำท่วมในฤดูน้ำหลาก ไม่มีวัตถุดิบบริเวณสถานประกอบการ ปัจจุบันสภาพชุมชนเป็นหมู่บ้านจัดสรรที่มีบ้านเรือนหนาแน่น ซึ่งปัจจุบันไม่มีการผลิต

เครื่องปั้นดินเผาพื้นบ้านที่ไม่มีการผลิตแต่ยังคงมีประวัติความเป็นมาที่ยาวนานเหมาะแก่การอนุรักษ์ เช่น เครื่องปั้นดินเผาสามโคก อำเภอสสามโคก จังหวัดปทุมธานี ปัจจุบันไม่มีการผลิตเครื่องปั้นดินเผาไปแล้วคงเหลือเพียงซากเตาเผาโบราณ จัดทำเป็นแหล่งเรียนรู้สถานศึกษาทางประวัติศาสตร์เตาเผาตุ่มสามโคก

คำสำคัญ: เครื่องปั้นดินเผาพื้นบ้าน; แนวแม่น้ำเจ้าพระยา

Abstract

This research is aimed to study the community, who's produces the folk ceramics (pottery) along ChaoPraya river, which there have the raw materials such as clay and fine sand for making pottery also low cost of firing as well for instances, Baan Kang's pottery, Muang district, Nakornsawan province. Baan KlongsraBau's pottery, KlongsraBau,

¹คณะศิลปกรรมศาสตร์ มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ 2017

Faculty of Fine Arts Srinakharinvirot University 2017

Muang district, Ayodhya province which this area is flooding every year. It's damaged all materials and kiln and this community is not produced the pottery any more. Even some are area, there are faced lorth flooding but still produce there pottery such as Mon brick, BangBaal districk, Ayodhya province. Pakkled's pottery, Pakkled district, Nonthaburi province. KorKled fine pottery, Pakkled district, Nonthaburi province even this community still facing flooded every year and there is no material to produced, only two families are demonstrating the pottery for tourist. Also Bang TanowSri pottery, SuanYai, Muang district, Nonthaburi province, there is no produced the pottery because this area is surrounding with new communities and very densest.

Historically, the folk ceramics (pottery) has the contexts and mode of living with community and must be preserved, for instance SamKhok pottery, Samkhok district, Pathumthani province which its historical blister even it's decomposed but the historical value, the one must be learn from history of SamKhok blister.

Keyword: folk ceramics; along ChaoPraya river

1. ภูมิหลัง

เครื่องปั้นดินเผา ได้มีมูลเหตุเกิดขึ้นเนื่องจากความจำเป็นและความต้องการของมนุษย์ที่เกิดขึ้นในสมัยแรกๆ เข้าใจว่าคงทำภาชนะใส่อาหาร น้ำ และสิ่งก่อสร้างมาก่อน แล้วต่อมาเมื่อมนุษย์เรามีความเจริญขึ้นก็ได้พัฒนาผลิตภัณฑ์ให้มีคุณภาพดีขึ้นตามลำดับ และนำมาใช้ให้เกิดประโยชน์อย่างกว้างขวาง ทำให้เกิดผลิตภัณฑ์ต่างๆ นานา ดังที่เราจะพบเห็นในปัจจุบันนี้ จากการศึกษาค้นคว้าได้ค้นพบหลักฐานผลิตภัณฑ์ประเภทอิฐซึ่งมีใช้ในการก่อสร้างในสมัยโบราณขึ้นเป็นครั้งแรกในประเทศบาบิโลเนีย (Babylonia) และประเทศเอสซีเรีย อียิปต์ ประเทศแถบเอเชีย ซึ่งพอเป็นหลักฐานยืนยันชี้ให้เห็นความเจริญทางอารยธรรมวัฒนธรรมของชนชาติต่างๆ ในสมัยโบราณได้เป็นอย่างดี สำหรับประเทศไทยเป็นที่ทราบกันดีอยู่แล้วว่า การทำเครื่องปั้นดินเผาของไทยเราได้ทำกันมานานหลายร้อยปีเช่นกัน และมีชื่อเสียงที่สุดที่ทั่วโลกรู้จัก ได้แก่ เครื่องสังคโลก (ทิว พรหมพฤกษ์. 2523:9-13)

คนมอญที่อพยพมาอยู่ในเมืองไทยโดยมากตั้งถิ่นฐานอยู่ริมสองฝั่งแม่น้ำลำคลอง ต้องอาศัยการเดินทางสัญจรทางน้ำและใช้เรือเป็นพาหนะที่สำคัญ รวมทั้งประกอบอาชีพตามความถนัดแต่เดิม เช่น ทำไร่นา ปั้นอิฐผลิตเครื่องปั้นดินเผา รับราชการ และค้าขาย โดยเฉพาะการค้าขายเครื่องปั้นดินเผาทางเรือ คนมอญปทุมธานีนิยมประกอบอาชีพคล้ายกัน เช่น ชุมชนบ้านเมตาราวัง ประกอบอาชีพทำนา ทำอิฐ ชุมชนบ้านเดิงนิยมรับราชการในกรุงเทพฯ ชุมชนบ้านบางเตย โดยมากนิยมประกอบอาชีพค้าขายทางเรือ เป็นต้นว่า บางครอบครัวแจวเรือจ้าง เรือขนาดกลางบรรทุกทุกอย่างกระถางครกดินเผาจากชุมชนมอญเกาะเกร็ดและหม้อ ชุมชนมอญบางตะนาวศรี จังหวัดนนทบุรี ก่อนตระเวนขายย่านปทุมธานี นนทบุรี พระนครศรีอยุธยา ลพบุรี สระบุรี การค้าขายเครื่องปั้นดินเผาทางเรือ ทำให้ชุมชนมอญบริเวณลุ่มน้ำต่างๆ มีการเชื่อมโยงแลกเปลี่ยนสินค้ากันเสมอ (माणพ แก้วหยก. 2558:73-76) แม่น้ำเจ้าพระยาจากกรุงเทพมหานครขึ้นไปทางเหนือในเขตจังหวัดนนทบุรีขึ้นไปทางเหนือ ในเขตจังหวัดนนทบุรีจะพบเกาะกลางน้ำเกาะหนึ่ง เกาะนี้มีประวัติความเป็นมายาวนาน ประชาชนที่อาศัยอยู่บนเกาะนี้ส่วนใหญ่มีเชื้อสายมอญ หรือรามัญ ที่ประกอบอาชีพทำ

เครื่องปั้นดินเผา ซึ่งเป็นหัตถกรรมพื้นบ้านที่มีรูปแบบเฉพาะถิ่นที่น่าสนใจ มอญ เป็นชุมชนเก่าแก่ที่มีความสัมพันธ์กับคนไทยมาช้านาน อาจจะมีตั้งแต่สมัยสุโขทัยเป็นต้นมา จนถึงอยุธยา ธนบุรี และรัตนโกสินทร์ ในสมัยกรุงธนบุรี นั้นมีชาวมอญจากเมืองพะลิม (เครื่องปั้นดินเผาที่ชาวไทยเชื้อสายมอญในบริเวณเกาะเกร็ดทำกันในสมัยแรก ส่วนมากเป็นภาชนะที่ใช้ในครัวเรือน ได้แก่ โอง อ่าง ครก หม้อ เป็นต้น นอกจากนี้เครื่องปั้นดินเผาเหล่านี้แล้ว เครื่องปั้นดินเผาที่มีลักษณะพิเศษอีกอย่างหนึ่งคือปัจจุบันอยู่ในประเทศพม่า หรือเมียนมาร์) กลุ่มหนึ่งอพยพเข้ามาพึ่งพระบรมโพธิสมภารสมเด็จพระเจ้าตากสินมหาราช หรือพระเจ้ากรุงธนบุรี พระองค์จึงพระราชทานที่ดินบริเวณ บ้านตลาดขวัญ ให้เป็นที่อยู่อาศัยและทำมาหากิน ต่อมาชุมชนนี้เจริญขึ้นจึงยกฐานะขึ้นเป็น เมืองนนทบุรี และโปรดเกล้าฯ ให้ขุดคลองลัดคู้้งน้ำของแม่น้ำเจ้าพระยา เรียกว่า คลองลัดเกร็ดน้อย หรือ คลองเกร็ดน้อย ต่อมาคลองนี้ได้ขยายใหญ่จนทำให้ที่ดินที่เป็นคู้้งน้ำเดิมกลายเป็นเกาะระหว่างแม่น้ำเจ้าพระยาและคลองลัดเกร็ดน้อย แต่เดิมเรียกเกาะนี้ว่า เกาะศาลากุล ภายหลังเมื่อตั้งอำเภอปากเกร็ดขึ้นชาวบ้านจึงเรียก เกาะเกร็ด มาถึงทุกวันนี้ ชาวมอญที่ตั้งถิ่นฐานอยู่บนเกาะ แต่เดิมมีอาชีพทำนาทำสวน ต่อมาเมื่อผู้นำดินบนเกาะเกร็ดมาทำเครื่องปั้นดินเผาได้ผลดี จึงทำให้ชาวบ้านบนเกาะเกร็ดหันมาทำเครื่องปั้นดินเผากันอย่างแพร่หลาย เครื่องปั้นที่ชาวไทยเชื้อสายมอญในบริเวณเกาะเกร็ดทำกันในสมัยแรก ส่วนมากเป็นภาชนะที่ใช้ในครัวเรือน ได้แก่ โอง อ่าง ครก หม้อ เป็นต้น นอกจากนี้เครื่องปั้นดินเผาเหล่านี้แล้ว เครื่องปั้นดินเผาที่มีลักษณะพิเศษอีกอย่างหนึ่งคือ หม้อน้ำลายวิจิตร ซึ่งเป็นหม้อดินเผาที่มีรูปทรงสวยงาม (วิบูลย์ ลี้สุวรรณ. 85:2540) เกาะเกร็ด เป็นแหล่งผลิตเครื่องปั้นดินเผา เนื้อดินสีสวยสด เผาด้วยกระบวนการแบบดั้งเดิมแต่ครั้งเก่าก่อน ซึ่งมีความพิเศษของเครื่องปั้นดินเผาชนิดนี้ สังเกตลักษณะได้จากชั้นเชิงของภาชนะ ทั้งลวดลายชาวมอญสลักเสลา ทั้งแบบนูนต่ำและนูนสูงความวิจิตรงดงามระบือไกลจนโด่งดังไปยังถิ่นฐานบ้านอื่น ชุมชนชาวมอญที่ดำรงอยู่ในพื้นที่เกาะเกร็ดแห่งนี้ มีความเชี่ยวชาญฉลาดในการปั้นภาชนะสร้างรายได้และเอกลักษณ์ให้กับท้องถิ่น จนเป็นแหล่งท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม (นฤฤทธิ์ วัฒนภ. 2555:129-132) ชาวไทยเชื้อสายรามัญในบริเวณ อำเภอสามโคก จังหวัดปทุมธานี มีความชำนาญในการปั้นโองจนมีชื่อเสียงเป็นที่รู้จักกันทั่วไปคือ โองสามโคก เป็นโองดินเผาไม่เคลือบขนาดใหญ่ลักษณะพิเศษของโองสามโคกหรือตุ่มสามโคกคือ ปากและก้นจะเท่ากัน กลางป่อง ชาวมอญสามโคกนั้น นอกจากมีความชำนาญในการปั้นโองแล้ว ยังมีความสามารถในการทำอิฐจนเป็นที่รู้จักกันทั่วไป และมักเรียกอิฐที่ทำจากอิฐสามโคกว่า อิฐมอญ (วิบูลย์ ลี้สุวรรณ. 21:2539)

แผนแม่บทวัฒนธรรมแห่งชาติ เป็นแผนยุทธศาสตร์ที่จัดทำขึ้นเพื่อเป็นกรอบทิศทาง การพัฒนางานศาสนา ศิลปะ และวัฒนธรรม โดยมีเป้าหมายสำคัญ คือ พัฒนาสังคมไทยให้เป็นสังคมที่มี ความเข้มแข็งและมั่นคงทางวัฒนธรรม คนไทยมีความภาคภูมิใจในความเป็นไทย มีความเป็นน้ำหนึ่งใจ เดียวกันท่ามกลางความหลากหลายทางวัฒนธรรม (unity in diversity) มีความรู้ คู่คุณธรรม สามารถดำรงภูมิปัญญาของสังคมไทย ตลอดจนสามารถปรับเปลี่ยนวิถีชีวิตได้อย่างเหมาะสมและเท่าทัน กับการเปลี่ยนแปลงของโลกปัจจุบันและอนาคต ซึ่งแสดงถึงการมีภูมิคุ้มกัน และสามารถดำรงตนได้ อย่างมีเหตุ มีผล พอดี พอประมาณตามปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง อันจะนำไปสู่การพัฒนาประเทศให้ เกิดความสมดุล มั่นคง และยั่งยืนสืบไป (แผนแม่บทวัฒนธรรมแห่งชาติ พ.ศ.2550-2559. 2552: ก)

ดังนั้นผู้วิจัยจึงมาความสนใจศึกษาค้นคว้ารวบรวมข้อมูลในการทำวิจัยเครื่องปั้นดินเผาพื้นบ้านแนวแม่น้ำเจ้าพระยา เพื่อเป็นประโยชน์ในการศึกษากระบวนการผลิตเครื่องปั้นดินเผาพื้นบ้าน ในแต่ละชุมชน ตลอดจนเพื่อเป็นข้อมูลที่เป็นประโยชน์กับผู้ที่สนใจและผู้เกี่ยวข้องต่อไป

ความมุ่งหมายของการวิจัย

ในการทำวิจัยเรื่องการศึกษาเครื่องปั้นดินเผาพื้นบ้านแนวแม่น้ำเจ้าพระยา มีความมุ่งหมายของการทำวิจัยดังนี้คือ

1. เพื่อศึกษา สืบค้น ค้นคว้า เก็บข้อมูล และรวบรวมข้อมูลองค์ความรู้เกี่ยวกับเครื่องปั้นดินเผาพื้นบ้านแนวแม่น้ำเจ้าพระยา ของชุมชนมอญ ที่ยังคงผลิตและที่ไม่มีการผลิตแต่ยังคงมีประวัติความเป็นมาที่ยาวนานเหมาะแก่การอนุรักษ์

2. เพื่อศึกษาเผยแพร่ข้อมูลกระบวนการทำเครื่องปั้นดินเผาพื้นบ้านแนวแม่น้ำเจ้าพระยา ให้เห็นคุณค่า ภูมิปัญญาท้องถิ่นในปัจจุบัน

ความสำคัญของการวิจัย

ในการทำวิจัยเรื่องการศึกษาเครื่องปั้นดินเผาพื้นบ้านแนวแม่น้ำเจ้าพระยา มีความสำคัญของการวิจัยดังนี้คือ

1. เพื่อเป็นเก็บข้อมูลเกี่ยวกับเครื่องปั้นดินเผาพื้นบ้านแนวแม่น้ำเจ้าพระยา
2. เพื่อเป็นแหล่งข้อมูลในด้านต่าง ๆ และเผยแพร่ข้อมูลกระบวนการทำเครื่องปั้นดินเผาพื้นบ้านแนวแม่น้ำเจ้าพระยา

ข้อตกลงเบื้องต้น

ในการครั้งนี้ได้ศึกษาเครื่องปั้นดินเผาพื้นบ้านแนวแม่น้ำเจ้าพระยา โดยเก็บรวบรวมข้อมูลเครื่องปั้นดินเผาอมฤตตำบลบ้านแก่ง อำเภอมือง จังหวัดนครสวรรค์ เครื่องปั้นดินเผาบ้านคลองสระบัว อำเภอมือง จังหวัดพระนครศรีอยุธยา เครื่องปั้นดินเผาอิฐมอญ อำเภอบางบาล จังหวัดพระนครศรีอยุธยา เครื่องปั้นดินเผาอมฤตเกาะเกร็ด อำเภopakเกร็ด จังหวัดนนทบุรี เครื่องปั้นดินเผาอมฤตชุมชนปากเกร็ด อำเภopakเกร็ด จังหวัดนนทบุรี เครื่องปั้นดินเผาบางตะนาวศรี ตำบลสวนใหญ่ อำเภอมืองจังหวัดนนทบุรี เครื่องปั้นดินเผาพื้นบ้านแนวแม่น้ำเจ้าพระยาที่ไม่มีการผลิตแต่ยังคงมีประวัติ ความเป็นมาที่ยาวนานเหมาะแก่การอนุรักษ์ ได้แก่ เครื่องปั้นดินเผาสามโคก อำเภอสสามโคก จังหวัดปทุมธานี

ขอบเขตของการวิจัย

ในการทำวิจัยเรื่องการศึกษาเครื่องปั้นดินเผาพื้นบ้านแนวแม่น้ำเจ้าพระยา มีขอบเขตของการวิจัยดังนี้

ขอบเขตเชิงพื้นที่

การวิจัยครั้งนี้จากการศึกษาจากพื้นที่จังหวัดแนวแม่น้ำเจ้าพระยา 10 จังหวัดแม่น้ำเจ้าพระยาไหลผ่าน ได้แก่ จังหวัดนครสวรรค์ จังหวัดอุทัยธานี จังหวัดชัยนาท จังหวัดสิงห์บุรี จังหวัดอ่างทอง จังหวัดพระนครศรีอยุธยา จังหวัดปทุมธานี จังหวัดนนทบุรี จังหวัดกรุงเทพมหานคร และจังหวัดสมุทรปราการ โดยในการศึกษาวิจัยนี้จะทำการศึกษาเฉพาะจังหวัดที่มีชุมชนมอญมีการผลิตเครื่องปั้นดินเผาพื้นบ้านได้แก่ จังหวัดนครสวรรค์ จังหวัดพระนครศรีอยุธยา จังหวัดนนทบุรี และศึกษาวิจัยเครื่องปั้นดินเผาพื้นบ้านแนวแม่น้ำเจ้าพระยาที่ไม่มีการผลิตแต่ยังคงมีประวัติความเป็นมาที่ยาวนานเหมาะแก่การอนุรักษ์ ได้แก่ จังหวัดปทุมธานี เป็นต้น ทั้งนี้พื้นที่จังหวัดอุทัยธานี จังหวัดชัยนาท จังหวัดสิงห์บุรี จังหวัดอ่างทอง จังหวัดกรุงเทพมหานคร และจังหวัดสมุทรปราการ ไม่ปรากฏการผลิตเครื่องปั้นดินเผาพื้นบ้านของชุมชนมอญจึงไม่มีการศึกษาค้นคว้า

ขอบเขตเชิงเนื้อหา

การวิจัยนี้เป็นการการศึกษาค้นคว้าครั้งนี้เป็นการวิจัยเชิงสำรวจ (Survey Research) ซึ่งเป็นการศึกษาเชิงคุณภาพ (Qualitative Research) โดยการสัมภาษณ์แบบเจาะลึก (In-depth Interview) และสัมภาษณ์แบบเจาะจง (Purposive sampling) เป็นการศึกษาสำรวจเฉพาะแหล่งผลิตเครื่องปั้นดินเผาพื้นบ้านของชุมชนมอญที่ยังคงผลิตในปัจจุบันได้แก่ แหล่งเครื่องปั้นดินเผาจังหวัดนครสวรรค์ จังหวัดพระนครศรีอยุธยา จังหวัดนนทบุรี และเครื่องปั้นดินเผาพื้นบ้านของชุมชนมอญไม่มีการผลิตแล้วแต่ยังคงมีประวัติ ความเป็นมาที่ยาวนานเหมาะแก่การอนุรักษ์ได้แก่ จังหวัดปทุมธานี โดยศึกษาที่มา ขั้นตอนการผลิตเครื่องปั้นดินเผาพื้นบ้าน จุดอ่อน (weak) จุดแข็ง (Strong) และปัญหาของเครื่องปั้นดินเผาพื้นบ้านแนวแม่น้ำเจ้าพระยา

ขอบเขตเชิงประชากร

การวิจัยนี้เป็นการศึกษาสำรวจแหล่งผลิต ขั้นตอนการผลิตเครื่องปั้นดินเผาพื้นบ้านได้ กำหนดขอบเขตเชิงประชากร ได้แบ่งงานวิจัยออกเป็น 2 ส่วน ดังนี้คือ

5.3.1 เครื่องปั้นดินเผาพื้นบ้านแนวแม่น้ำเจ้าพระยา ที่ยังคงผลิตอยู่ในปัจจุบัน ได้แก่

5.3.1.1 เครื่องปั้นดินเผาอมอญตำบลบ้านแก่ง อำเภอเมือง จังหวัดนครสวรรค์

5.3.1.2 เครื่องปั้นดินเผาบ้านคลองสระบัว อำเภอเมือง จังหวัดพระนครศรีอยุธยา

5.3.1.3 เครื่องปั้นดินเผาอิฐมอญ อำเภอบางบาล จังหวัดพระนครศรีอยุธยา

5.3.1.4 เครื่องปั้นดินเผาอมอญเกาะเกร็ด อำเภอปากเกร็ด จังหวัดนนทบุรี

5.3.1.5 เครื่องปั้นดินเผาอมอญชุมชนปากเกร็ด อำเภอปากเกร็ด จังหวัดนนทบุรี

5.3.1.6 เครื่องปั้นดินเผาบางตะนาวศรี ตำบลสวนใหญ่ อำเภอเมืองจังหวัดนนทบุรี

5.3.2 เครื่องปั้นดินเผาพื้นบ้านแนวแม่น้ำเจ้าพระยาที่ไม่มีการผลิตแต่ยังคงมีประวัติ ความเป็นมาที่ยาวนานเหมาะแก่การอนุรักษ์ ได้แก่

5.3.2.1 เครื่องปั้นดินเผาสามโคก อำเภอสามโคก จังหวัดปทุมธานี

ขอบเขตเชิงระยะเวลาวิจัย

การวิจัยเรื่องการศึกษาเครื่องปั้นดินเผาพื้นบ้านแนวแม่น้ำเจ้าพระยา เป็นการศึกษาสำรวจแหล่งผลิตเครื่องปั้นดินเผาพื้นบ้านของชุมชนมอญ โดยมีระยะเวลา 1 ปีในการศึกษารวบรวมข้อมูล ลงพื้นที่สำรวจเก็บข้อมูลวิจัย จัดทำเอกสารฉบับสมบูรณ์

ทฤษฎี สมมติฐาน และกรอบแนวความคิดของโครงการวิจัย

การทำเครื่องปั้นดินเผาได้มีการผลิตขึ้นมาแต่ครั้งในอดีต เป็นผลงานที่มีการถ่ายทอดเทคนิควิธีการสร้างสรรค์ผลงานอันวิจิตรทำจากช่างปั้นรุ่นอดีตที่มีการสืบทอดหลาย รุ่นจนถึงปัจจุบันที่มีลักษณะเฉพาะอันโดดเด่นของชุมชน มีส่วนในการกำหนดแนวคิดในการดำเนินวิจัย เครื่องปั้นดินเผาอมญตำบลบ้านแก่ง อำเภอเมือง จังหวัดนครสวรรค์ เครื่องปั้นดินเผาบ้านคลองสระบัว อำเภอเมือง จังหวัดพระนครศรีอยุธยา เครื่องปั้นดินเผาอิฐมอญ อำเภอบางบาล จังหวัดพระนครศรีอยุธยา เครื่องปั้นดินเผาอมญเกาะเกร็ด อำเภอปากเกร็ด จังหวัดนนทบุรี เครื่องปั้นดินเผาอมญชุมชนปากเกร็ด อำเภอปากเกร็ด จังหวัดนนทบุรี เครื่องปั้นดินเผาบางตะนาวศรี ตำบลสวนใหญ่ อำเภอเมืองจังหวัดนนทบุรี เครื่องปั้นดินเผาพื้นบ้านแนวแม่น้ำเจ้าพระยาที่ไม่มีการผลิตแต่ยังคงมีประวัติ ความเป็นมาที่ยาวนานเหมาะแก่การอนุรักษ์ ได้แก่

เครื่องปั้นดินเผาสามโคก อำเภอสามโคก จังหวัดปทุมธานี โดยการเก็บข้อมูลจากพื้นที่ การสัมภาษณ์ และรวบรวมบันทึกไว้เป็นหลักฐาน และเป็นแนวทางที่จะนำไปสู่การพัฒนาอย่างยั่งยืน (Sustainable development) ที่จะก่อให้เกิดประโยชน์ต่อชุมชนและเอกลักษณ์ในผลงานเครื่องปั้นดินเผาที่มีความโดดเด่นต่อไป

นิยามศัพท์เฉพาะ

ในการวิจัยเครื่องปั้นดินเผาพื้นบ้านแนวแม่น้ำเจ้าพระยา นี้ได้กำหนดนิยามศัพท์เฉพาะไว้ดังนี้

1. เครื่องปั้นดินเผาพื้นบ้าน หมายถึงเครื่องปั้นดินเผาประเภทดินเอิร์ทเทนแวร์ (Earthenware) ที่มีเนื้อดินลักษณะสีน้ำตาล หรือสีส้ม ผ่านกระบวนการขึ้นรูป แกะลวดลาย เผาด้วยเตาฟืน หรือเผาด้วยกลบเป็นเชื้อเพลิง
2. แนวแม่น้ำเจ้าพระยา หมายถึง พื้นที่แหล่งผลิตเครื่องปั้นดินเผาพื้นบ้านจากชุมชนมอญริมฝั่งแม่น้ำเจ้าพระยาได้แก่ จังหวัดนครสวรรค์ จังหวัดพระนครศรีอยุธยา จังหวัดปทุมธานี และจังหวัดนนทบุรี
3. เครื่องปั้นดินเผาอมญ หมายถึง เครื่องปั้นดินเผาที่มีการผลิตสืบทอดภูมิปัญญาจากชาวมอญที่อพยพมายังประเทศไทยเมื่อครั้งสมัยอยุธยา
4. เครื่องปั้นดินเผาลายวิจิตร หมายถึง เครื่องปั้นดินเผาที่มีการแกะสลัก เจาะ ลู บัน ลวดลายไทยบนภาชนะ อย่างงดงาม ประณีตวิจิตรบรรจง

การทบทวนวรรณกรรม/สารสนเทศ (information) ที่เกี่ยวข้อง

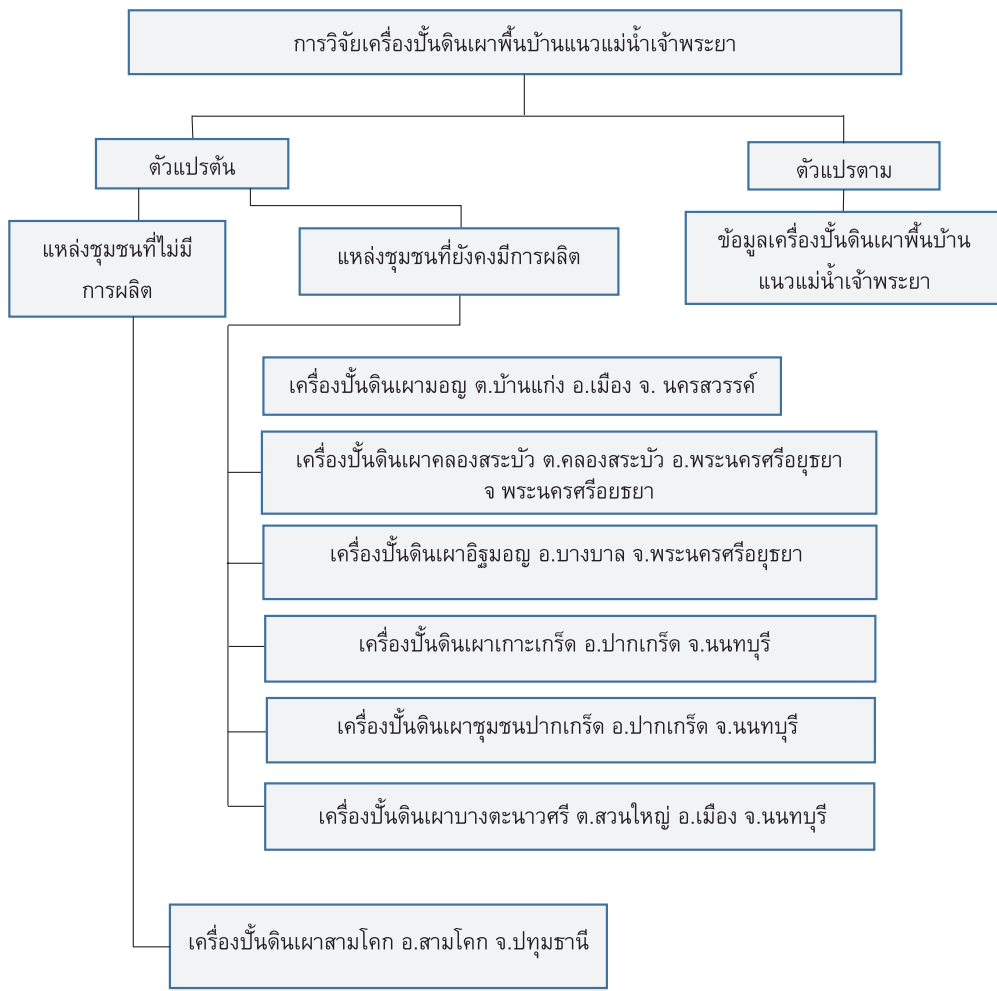
การวิจัยเครื่องปั้นดินเผาพื้นบ้านแนวแม่น้ำเจ้าพระยา เป็นการศึกษาวิจัยที่สอดคล้องกับแผนวัฒนธรรมแห่ง

ชาติในช่วงแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ฉบับที่ 10 (2550-2559) ไว้ว่าพันธกิจที่ 1. อุปถัมภ์ ค้ำครองและส่งเสริมศาสนา ศิลปะ วัฒนธรรม ของชาติ และความหลากหลายทางวัฒนธรรมให้คงอยู่อย่าง มั่นคง ประกอบด้วย 2 ยุทธศาสตร์ 5 กลยุทธ์ ดังนี้

จากเหตุผลดังกล่าวจึงเห็นควรในการการทำวิจัยเรื่องการศึกษาศรีอั้งดินเผาพื้นบ้านแนวแม่น้ำ เจ้าพระยา

กรอบแนวคิดการวิจัย

การวิจัยเครื่องปั้นดินเผาพื้นบ้านแนวแม่น้ำเจ้าพระยา เป็นการศึกษาศึกษาสำรวจเฉพาะแหล่งผลิต เครื่องปั้นดินเผาพื้นบ้านของชุมชนมอญที่ยังคงผลิตในปัจจุบันได้แก่ จังหวัดนครสวรรค์ จังหวัดพระนครศรีอยุธยา จังหวัดนนทบุรี และเครื่องปั้นดินเผาพื้นบ้านของชุมชนมอญไม่มีการผลิตแล้วแต่ยังคงมีประวัติ ความเป็นมา ที่ยาวนานเหมาะแก่การอนุรักษ์ได้แก่ จังหวัดปทุมธานี

ภาพแสดงที่ 1 แผนภูมิกรอบแนวคิดในการวิจัย

2. การดำเนินการวิจัย

การดำเนินการวิจัยเครื่องปั้นดินเผาพื้นบ้านแนวแม่น้ำเจ้าพระยา ที่ยังคงผลิตอยู่ในปัจจุบัน ได้แก่

1. เครื่องปั้นดินเผาพื้นบ้านแนวแม่น้ำเจ้าพระยา ที่ยังคงผลิตอยู่ในปัจจุบัน
 - 1.1 เครื่องปั้นดินเผามอญ ตำบลบ้านแก่ง อำเภอเมือง จังหวัดนครสวรรค์
 - 1.2 เครื่องปั้นดินเผาบ้านคลองสระบัว ตำบลคลองสระบัว อำเภอเมือง จังหวัดพระนครศรีอยุธยา
 - 1.3 เครื่องปั้นดินเผาอิฐมอญ อำเภอบางบาล จังหวัดพระนครศรีอยุธยา
 - 1.4 เครื่องปั้นดินเผามอญเกาะเกร็ด อำเภอปากเกร็ด จังหวัดนนทบุรี
 - 1.4.1 เครื่องปั้นดินเผามอญชุมชนปากเกร็ด อำเภอปากเกร็ด จังหวัดนนทบุรี
 - 1.4.2 เครื่องปั้นดินเผาบางตะนาวศรี ตำบลสวนใหญ่ อำเภอเมืองจังหวัดนนทบุรี

2. เครื่องปั้นดินเผาพื้นบ้านแนวแม่น้ำเจ้าพระยาที่ไม่มีการผลิตแต่ยังคงมีประวัติ ความเป็นมาที่ยาวนานเหมาะแก่การอนุรักษ์ ได้แก่

- 2.1 เครื่องปั้นดินเผาสามโคก อำเภอสามโคก จังหวัดปทุมธานี

1.1 เครื่องปั้นดินเผามอญ ตำบลบ้านแก่ง อำเภอเมือง จังหวัดนครสวรรค์

แหล่งเครื่องปั้นดินเผามอญ ตำบลบ้านแก่ง อำเภอเมือง จังหวัดนครสวรรค์ จากการลงพื้นที่สำรวจ พบว่า ใน หมู่ 1 ตำบลบ้านแก่ง อำเภอเมือง จังหวัดนครสวรรค์ ตัดแม่น้ำปิง มีการทำเครื่องปั้น

ภาพแสดงที่ 2 ผลิตภัณฑ์เครื่องปั้นดินเผาในชุมชนบ้านแก่ง อำเภอเมือง จังหวัดนครสวรรค์

ดินเผาจำนวนมาก ร้อยกว่าหลังคาเรือน ส่วนใหญ่จะผลิตเป็นเครื่องปั้นดินเผาประเภทเทอราคอตต้า ซึ่งเป็นเครื่องปั้นดินเผาที่มีเนื้อดินสีแดง เผาที่อุณหภูมิต่ำ ไม่เคลือบ ซึ่งรูปแบบของผลิตภัณฑ์ส่วนใหญ่จะเป็น กระถาง ต้นไม้ โอ่งน้ำ และผลิตภัณฑ์ตกแต่งบ้าน เป็นต้น

วัตถุดิบดินเหนียว เป็นดินเหนียวที่มีคุณภาพดีหลังเผามีสีสรรค้สวยงาม มีความแกร่ง และหลังเผาก็จะไม่เป็นคราบเกลือสีขาวขึ้นบริเวณผิวอันเป็นคุณสมบัติที่ดี โดยดินจะขุดจากบริเวณ บึงเขาดิน ในพื้นที่ อบต. บ้านแก่ง อ.เมือง นครสวรรค์ ภายในหมู่บ้านนั่นเอง วัตถุดิบหลักอีกชนิดหนึ่งที่น่าสนใจเป็นส่วนผสมในเนื้อดินคือ ทราเยมน้ำ จะได้จากทราเยนแม่น้ำปิงภายในหมู่บ้านเช่นกันซึ่งเป็นองค์ประกอบสำคัญที่ทำให้หมู่ 1 ตำบลบ้านแก่งผลิตเครื่องปั้นดินเผาอย่างแพร่หลาย

ผลิตภัณฑ์หลังจากการเผาและตกแต่งเรียบร้อยแล้วจะวางจำหน่ายร้านค้าริมถนนภายในชุมชนบ้านแก่ง อำเภอเมือง จังหวัดนครสวรรค์ อีกทั้งขายส่งยัง สถานประกอบการปากเกร็ด จังหวัดนนทบุรี และจำหน่ายส่งไปยังจังหวัดนครราชสีมา และจังหวัดอื่น ๆ ทั่วประเทศอีกทั้งจำหน่ายยังตัวแทนส่งออกต่างประเทศอีกด้วย

1.2 เครื่องปั้นดินเผาบ้านคลองสระบัว ตำบลคลองสระบัว อำเภอเมือง จังหวัดพระนครศรีอยุธยา

เครื่องปั้นดินเผาบ้านคลองสระบัว ตั้งอยู่บริเวณหมู่ 2 ตำบลคลองสระบัว อำเภอเมือง จังหวัดพระนครศรีอยุธยา ชุมชนวัดคลองสระบัว จากการสัมภาษณ์ คุณณรงค์นุช เจริญพร (ป้าอ) ปัจจุบันอายุ 56 ปี เป็นรุ่นสุดท้ายที่ทำเครื่องปั้นดินเผาของชุมชนคลองสระบัว ที่ยังคงมีชีวิตอยู่ในปัจจุบัน และเป็นครูภูมิปัญญาโรงเรียนวัดกลางคลอง สระบัวได้เล่าให้ฟังว่า ในสมัยก่อนเครื่องปั้นดินเผาคลองสระบัวจะมีเรือชาวมอญมารับซื้อเพื่อไปขาย หรือบางครั้งจะนำไปส่งขายร้านค้าบริเวณแถวหน้าวัดพระเมรุกันเป็นระยะเวลาาน โดยจะดินที่นำมาปั้นจะซื้อดินมาจากแถวจังหวัดอ่างทอง บรรทุกมาทางเรือ รวมถึงไม้พื้นที่ใช้ในการเผาผลิตภัณฑ์

ภาพแสดงที่ 3 ขั้นตอนการทำให้อิฐแห้ง

คุณณรงค์สุข เจริญพร ยังได้กล่าวว่า ปัจจุบันเครื่องปั้นดินเผาของชุมชนคลองสระบัวได้เลิกผลิตกันไปหมดแล้ว หลังจากปี พ.ศ. 2554 เหตุวิกฤตน้ำท่วมครั้งใหญ่เตาเผาผลิตผลิตภัณฑ์ถูกน้ำเซาะพังเสียหาย เครื่องมือถูกน้ำพัดพาเสียหายจึงเลิกผลิตกันไป และสาเหตุที่เลิกผลิตอีกประการอันด้วยจาก ค่าวัตถุดิบมีราคาสูง ผลิตภัณฑ์ที่นำออกมาขายมีราคาถูกไม่คุ้มต้นทุน คนรุ่นใหม่ไม่สนใจในการผลิต และขาดการส่งเสริมหรือหาช่องทางของภาครัฐ การทำหม้อชุมชนคลองสระบัว เป็นขบวนการผลิตผลิตภัณฑ์ที่ใช้แรงงานในชุมชน โดยในวัตถุดิบในชุมชนเองหรือจากชุมชนอื่นใกล้เคียง การผลิตในแต่ละขั้นตอนจะใช้แรงงาน และฝีมือโดยปราศจากเครื่องจักรกลมาใช้ในกระบวนการผลิต แต่ต่อมาระยะหลังจึงมีการนำแป้นหมุนที่เชื่อมต่อไฟฟ้าเข้ามาช่วยในการปั้นเท่านั้นเอง แต่ยังคงปั้นเพียงสอนหรือสาธิตให้เด็กนักเรียนโรงเรียนวัดคลองสระบัว เท่านั้น

1.3 เครื่องปั้นดินเผาอิฐมอญ อำเภอบางบาล จังหวัดพระนครศรีอยุธยา

จากการลงพื้นที่ทำวิจัย เครื่องปั้นดินเผาอิฐมอญ อำเภอบางบาล จังหวัดพระนครศรีอยุธยา ซึ่งเป็นแหล่งผลิตอิฐมอญจำนวนมาก พื้นที่อำเภอบางบาลมีแหล่งอุตสาหกรรมดูดทรายบกจำนวนมากซึ่งมีดินที่เหลือจากอุตสาหกรรมดูดทรายเป็นวัตถุดิบสำคัญ ที่หาง่าย มีปริมาณมาก ราคาถูก และคุณภาพดี จึงเป็นปัจจัยที่ทำให้ในพื้นที่ หมู่ 2 และหมู่ 3 ตำบลไทรน้อย อำเภอบางบาล จังหวัดพระนครศรีอยุธยา เป็นที่ตั้งของโรงงานอิฐมอญ จากการสำรวจตัวอย่างสถานประกอบการ ที่ตั้ง หมู่ 2 ตำบลไทรน้อย อำเภอบางบาล จังหวัดพระนครศรีอยุธยา ซึ่งยังคงมีการผลิตจนถึงปัจจุบัน

1.4 เครื่องปั้นดินเผาอมุญชุมชนปากเกร็ด อำเภอปากเกร็ด จังหวัดนนทบุรี

เครื่องปั้นดินเผาอมุญชุมชนปากเกร็ด อำเภอปากเกร็ด จังหวัดนนทบุรี ได้ผลิตเครื่องปั้นดินเผาซึ่งสามารถแบ่งเป็นประเภทได้ 2 ประเภทคือ

1. เครื่องปั้นดินเผาประเภทดินแดงไม่เคลือบมีลักษณะทั่วไป ได้แก่ กระจ่างขนาดใหญ่ กระจ่างขนาดเล็ก ภาชนะใส่น้ำให้ไก่ ภาชนะใส่น้ำให้นก และภาชนะอื่น ๆ

ภาพแสดงที่ 4 การตรวจสอบคุณภาพและเตรียมจัดจำหน่าย

2. เครื่องปั้นดินเผาประเภทลายวิจิตร ได้แก่ ภาชนะที่มีการชุบแต่งลวดลาย การเจาะฉลุ ตกแต่งบนภาชนะอย่างวิจิตรบรรจงด้วยลวดลายไทย นำไปใช้ในการประดับตกแต่งหรือใช้ในงานพิธีของกลุ่มชนมอญ

1. เครื่องปั้นดินเผาประเภทดินแดงไม่เคลือบมีลักษณะทั่วไป

จากการสำรวจแหล่งผลิตเครื่องปั้นดินเผาพื้นที่ หมู่ 3 ตำบลปากเกร็ด อำเภอปากเกร็ด จังหวัดนนทบุรี พบว่ายังมีการผลิตเครื่องปั้นดินเผาประเภทต่าง ๆ ดังนี้

1. กระจ่างขนาดเล็ก
2. กระจ่างขนาดใหญ่
3. ภาชนะใส่น้ำขนาดเล็กให้หนัก ภาชนะใส่น้ำขนาดใหญ่ให้ไถ่
4. ภาชนะหม้อดินใส่อหาร (โจ๊ก) ขนาดเล็ก, ใหญ่
5. ภาชนะหม้อดินใส่อหารตั้งไฟ (จุ่มจุ่ม) ขนาดเล็ก, ใหญ่

ลักษณะของผลิตภัณฑ์ที่มีขั้นตอนการผลิตเครื่องปั้นดินเผาประเภทดินแดงไม่เคลือบมีลักษณะทั่วไป ซึ่งยังคงมีการผลิตและจำหน่ายจนถึงปัจจุบัน

2. เครื่องปั้นดินเผาประเภทลายวิจิตร

คุณโชคชัย พุ่มไม้ใหญ่ กล่าวว่า เครื่องปั้นดินเผาลายวิจิตร ปัจจุบันคงเหลืออยู่บนเกาะเกร็ดเพียง 2 ราย เป็นเพียงการผลิตเพื่อให้นักท่องเที่ยวชมเท่านั้น ผลิตเพียงของที่ระลึก และของตกแต่ง เท่านั้น

เครื่องปั้นดินเผาเกาะเกร็ด ได้ขอจดสิทธิบัตรทางปัญญาไว้ว่า เครื่องปั้นดินเผาเกาะเกร็ด หมายถึง เครื่องปั้นดินเผาพื้นบ้านชนิดไม่เคลือบ มีลักษณะเฉพาะถิ่นที่โดดเด่น ทั้งกระบวนการผลิตและการแกะสลัก

ภาพแสดงที่ 5 ขั้นตอนการสาธิตแกะสลักลวดลายวิจิตร

หรือฉลุลายอย่างวิจิตรบรรจงและได้รับการยกย่องเป็นตราประจำจังหวัดนนทบุรี คือ หม้อน้ำลายวิจิตรซึ่งประกอบด้วยตัวหม้อ ฝาหม้อ และตัวฐานรองหม้อ ปัจจุบันคงเพียงการผลิตเพื่อเป็นการสาธิตแสดงแก่นักท่องเที่ยว

1.4.3 เครื่องปั้นดินเผาบางตะนาวศรี ตำบลสวนใหญ่ อำเภอเมืองจังหวัดนนทบุรี

จากการลงพื้นที่วิจัย เครื่องปั้นดินเผาบางตะนาวศรี ตำบลสวนใหญ่ อำเภอเมือง จังหวัดนนทบุรี พบว่า บ้านเลขที่ 24 หมู่ 6 ซอยบุรีรังสรรค์ ตำบลสวนใหญ่ อำเภอเมือง จังหวัดนนทบุรี โดยมี คุณประภาส เครื่องอ่อน อายุ 80 ปี 9 เดือน เจ้าของกิจการ กล่าวว่า ได้ทำเครื่องปั้นดินเผา มากกว่า 60 ปีโดยรับช่วงทำต่อจากบรรพบุรุษ ส่วนใหญ่เป็นเครื่องใช้ในครัวเรือน ได้แก่ หม้อ กระทะ กาดม่น้ำ และ รังขนมครก และจะมีคนมอญเอาเรือมารับไปขาย ซึ่งในสมัยก่อนในบางตะนาวศรีจะเป็นแหล่งชุมชนที่ผลิตเครื่องปั้นดินเผาหลายสิบครัวเรือนที่ทำเครื่องปั้นดินเผาควบคู่กับการทำสวนผลไม้แต่ปัจจุบันได้เลิกการทำเครื่องปั้นดินเผาไปหมดแล้ว ส่วนทางครอบครัวเป็นครอบครัวสุดท้ายที่คงผลิตและหยุดไปเมื่อไม่นานมานี้เอง ด้วยปัญหาวัยชราอีกทั้งขาดคนสืบสานงาน และการขยายตัวของชุมชนซึ่งในกระบวนการผลิตเครื่องปั้นดินเผาในส่วนของขั้นตอนการเผาจะทำให้มีควันซึ่งทำให้เกิดการรบกวนต่อชุมชน และผลิตภัณฑ์ไม่เป็นที่ยอมรับของตลาด

คุณประภาส เครื่องอ่อน ได้กล่าวต่อไปว่า การทำเครื่องปั้นดินเผาของชาวชุมชนตะนาวศรี จะทำโดยอาศัยความชำนาญของบุคคลและการฝึกฝนเป็นสำคัญ โดยอาศัยแรงงานเป็นหลัก ก็จะมีเครื่องจักรช่วยในการใช้งานเพียงเล็กน้อย ซึ่งจะเป็นงานประเภทหัตถกรรมที่ต้องใช้ฝีมือและความชำนาญในแต่ละขั้นตอนเป็นอย่างมาก ซึ่งปัจจุบันไม่มีการผลิตแล้ว

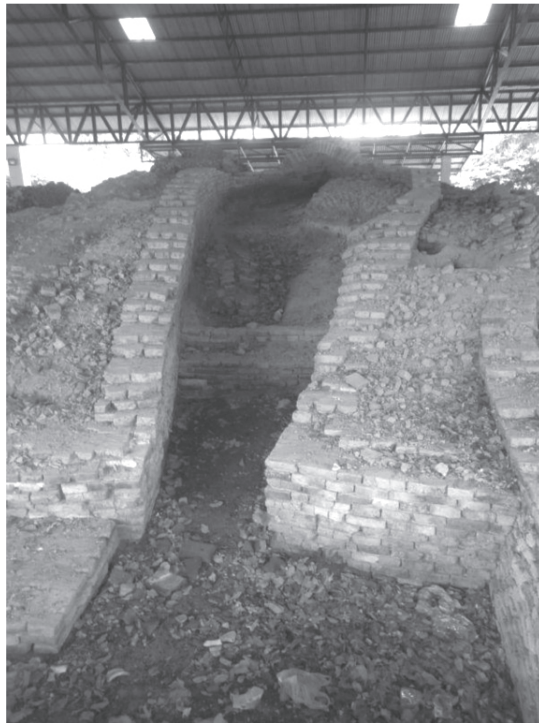
2. เครื่องปั้นดินเผาพื้นบ้านแนวแม่น้ำเจ้าพระยาที่ไม่มีการผลิตแต่ยังคงมีประวัติ ความเป็นมาที่ยาวนานเหมาะแก่การอนุรักษ์ ได้แก่

ภาพแสดงที่ 6 ผลิตภัณฑ์ตัวอย่างกาน้ำและหม้อข้าวเครื่องปั้นบางตะนาวศรี

2.1 เครื่องปั้นดินเผาสามโคก อำเภอสามโคก จังหวัดปทุมธานี

จากการลงพื้นที่วิจัย วัดสิงห์ ตั้งอยู่เลขที่ 17 ตำบลสามโคก อำเภอสามโคก จังหวัดปทุมธานี อยู่ฝั่งตะวันตกของแม่น้ำเจ้าพระยา เป็นพื้นที่ลุ่มน้ำท่วมถึงเมื่อถึงฤดูน้ำหลาก เป็นวัดโบราณสถานตั้งขึ้นเมื่อสมัยอยุธยาตอนปลาย ได้รับพระราชทานวิสุงคามสีมา เมื่อปีพ.ศ. 2210 เป็นที่ตั้งของโบราณสถานเตาโถ่งอ่างเตาเผาตุ่มสามโคก อยู่ฝั่งตรงข้ามของวัด ทาง อบจ. ปทุมธานีและกรมศิลปากรได้เข้าบูรณะและทำหลังคาครอบไว้เป็นอย่างดี ลักษณะเป็นเนินเตาเผาสามโคกตั้งเรียงรายกันโดยโคกที่หนึ่งอยู่บริเวณสู่แยกวัดสิงห์ ริมฝั่งตะวันตกของแม่น้ำเจ้าพระยา สภาพเป็นลานตะพักลำน้ำระดับต่ำ สูงราว 4-5 เมตร บริเวณเนินและโดยรอบพบอิฐหักและชิ้นส่วนภาชนะดินเผา แบบหม้อ โถ่ง และครกกระจัดกระจายทั่วไป จึงทำให้ชาวบ้านเรียกโคกนี้ว่า “เตาโถ่งอ่าง” พื้นที่โดยรอบเป็นชุมชน

ภาพแสดงที่ 7 ส่วนรายละเอียดด้านหน้าของเตาเผา

สรุปและอภิปรายผล

1. สรุปและอภิปรายผลขอบเขตเชิงพื้นที่

ในการวิจัยครั้งนี้ผู้วิจัยได้กำหนดขอบเขตของการวิจัย การศึกษาวิจัยนี้จะทำการศึกษาเฉพาะจังหวัดที่มีชุมชนมอญมีการผลิตเครื่องปั้นดินเผาพื้นบ้านได้แก่ เครื่องปั้นดินเผาบ้านแก่ง อำเภอเมือง จังหวัดนครสวรรค์ ภายในชุมชนมีแหล่งวัดตฤติบดินเหนียว จากแหล่งดินบ่อดินเขาดิน ของ อบต. บ้านแก่ง ภายในชุมชน และ

ทรายละเอียดจากแม่น้ำปิง ที่มีคุณสมบัติเหมาะสมในการทำเครื่องปั้นดินเผาพื้นบ้าน อีกทั้งใช้ไม้พินจากไม้ไผ่และไม้ยูคาลิปตัส เป็นเชื้อเพลิงภายในชุมชนที่มีราคาถูก สอดคล้องกับคำกล่าวของ กฤษณะ ดาราเรือง. 2558: (รายงานการวิจัย). วิสาหกิจชุมชนของกลุ่มเครื่องปั้นดินเผาบ้านมอญ ตำบลบ้านแก่ง อำเภอเมือง จังหวัดนครสวรรค์ฝีมือ มีความชำนาญในการทำเครื่องปั้นดินเผา ในด้านวัตถุดิบ ในการผลิต คือดินเหนียวสามารถหาได้จากแหล่งดินเหนียวภายในชุมชน

เครื่องปั้นดินเผาบ้านคลองสระบัว ตำบลคลองสระบัว อำเภอเมือง จังหวัดพระนครศรีอยุธยา บัว เป็นพื้นที่ลุ่มต่ำ มีน้ำท่วมเป็นประจำ ทำให้เตาเผาและเครื่องมือเสียหาย อีกทั้งไม่มีแหล่งวัตถุดิบ และแหล่งเชื้อเพลิงภายในชุมชน

เครื่องปั้นดินเผาอิฐมอญ อำเภอบางบาล จังหวัดพระนครศรีอยุธยา ถึงฤดูน้ำหลากในพื้นที่น้ำจะท่วมทุกปี พื้นที่อำเภอบางบาลมีแหล่งอุตสาหกรรมอุตสาหกรรมตุ๊กตาทรายบกจำนวนมากซึ่งมีดินที่เหลือจากอุตสาหกรรมตุ๊กตาทายเป็นวัตถุดิบ

เครื่องปั้นดินเผาปากเกร็ด อำเภอปากเกร็ด จังหวัดนนทบุรี สถานประกอบการตั้งติดริมแม่น้ำเจ้าพระยา ภายในชุมชนไม่มีแหล่งวัตถุดิบ สถานประกอบการจึงต้องนำเข้าวัตถุดิบและเชื้อเพลิงจากภายนอกทำให้ต้นทุนการผลิตสูง เครื่องปั้นดินเผาประเภทลายวิจิตรเกาะเกร็ด อำเภอปากเกร็ด จังหวัดนนทบุรี เป็นพื้นที่ลุ่มต่ำมีน้ำท่วมทุกปี ไม่มีแหล่งวัตถุดิบภายในพื้นที่ทำให้ต้นทุนราคาสูง ปัจจุบันเหลือเพียง 2 รายที่ยังคงผลิตเพื่อเป็นการสืบทอดแก่นักท่องเที่ยว ซึ่งสอดคล้องกับคำกล่าวของ สุวิทย์ อินทิพย์. 2555: (รายงานการวิจัย). ปัจจุบันเครื่องปั้นดินเผามีความนิยมจากนักท่องเที่ยวลดลง รวมทั้งวัสดุในการผลิตหายากยิ่งขึ้น มีราคาแพง จึงทำให้เครื่องปั้นดินเผามีราคา ที่สูงขึ้น ผู้ซื้อสินค้าลดลง ชาวชุมชนเกาะเกร็ดจึงหันไปประกอบอาชีพอื่นเสียส่วนใหญ่ ซึ่งทำให้เหลือโรงปั้นอยู่เพียงไม่กี่โรงและในปัจจุบันในเกาะเกร็ดประสบปัญหาน้ำท่วม จึงทำให้โรงปั้นส่วนใหญ่ปิดกิจการลง

เครื่องปั้นดินเผาบางตะนาวศรี ตำบลสวนใหญ่ อำเภอเมืองจังหวัดนนทบุรี ติดริมแม่น้ำเจ้าพระยา มีน้ำท่วมในฤดูน้ำหลาก ไม่มีวัตถุดิบบริเวณสถานประกอบการ ปัจจุบันสภาพชุมชนเป็นหมู่บ้านจัดสรรที่มีบ้านเรือนหนาแน่น

เครื่องปั้นดินเผาพื้นบ้านแนวแม่น้ำเจ้าพระยาที่ไม่มีการผลิตแต่ยังคงมีประวัติความเป็นมาที่ยาวนานเหมาะแก่การอนุรักษ์ ได้แก่ จังหวัดปทุมธานี เป็นพื้นที่ลุ่มน้ำท่วมถึงเมื่อถึงฤดูน้ำหลาก ปัจจุบันเลิกผลิตเครื่องปั้นดินเผาไปแล้วคงเหลือเพียงซากเตาเผาโบราณ จัดทำเป็นแหล่งเรียนรู้สถานศึกษาทางประวัติศาสตร์เตาเผาตุ่มสามโคก

2. สรุปและอภิปรายผลขอขอบเขตเชิงเนื้อหา

การวิจัยนี้เป็นการการศึกษาวิจัยครั้งนี้เป็นการวิจัยเชิงสำรวจ (Survey Research) ซึ่งเป็นการศึกษาเชิงคุณภาพ (Qualitative Research) โดยการสัมภาษณ์แบบเจาะลึก (In-depth Interview) และสัมภาษณ์แบบเจาะจง (Purposive sampling) เป็นการศึกษาสำรวจเฉพาะแหล่งผลิตเครื่องปั้นดินเผาพื้นบ้านของชุมชนมอญ

ที่ยังคงผลิตในปัจจุบันได้แก่ แหล่งเครื่องปั้นดินเผาบ้านแก่ง อำเภอเมือง จังหวัดนครสวรรค์ มีจุดแข็งของสถานประกอบการที่มีแหล่งวัตถุดิบในชุมชน และเป็นอุตสาหกรรมที่ใช้แรงงานภายในครอบครัว สอดคล้องกับคำกล่าวของ นัทชา โสภภาพร. 2560: (รายงานการวิจัย). มรดกทางวัฒนธรรมของชุมชนมอญ ตำบลบ้านแก่ง อำเภอเมือง จังหวัดนครสวรรค์ มีการสืบทอดภูมิปัญญาการผลิตเครื่องปั้นดินเผาจากบรรพบุรุษชาวมอญ ซึ่งได้รับอิทธิพลจากชาวจีนในสมัยโบราณที่มีชื่อเสียงมานานเนื่องจากชาวมอญมีฝีมือในการปั้นดินที่มีความละเอียดอ่อน และมีความสามารถคิดรูปแบบต่างๆ ได้สวยงามมีเอกลักษณ์เป็นของชุมชนมอญเอง และยังมี การสืบทอดการปั้นดินเผามาอย่างลูกหลานจนถึงปัจจุบัน จึงทำให้ชุมชนมีความสนใจเหมาะแก่การส่งเสริมและพัฒนาให้เป็นแหล่งท่องเที่ยว เครื่องปั้นดินเผาบ้านคลองสระบัว ตำบลคลองสระบัว อำเภอเมือง จังหวัดพระนครศรีอยุธยา มีจุดแข็ง คือ เป็นแหล่งเครื่องปั้นดินเผาที่สืบทอดกันมายาวนาน และมี จุดอ่อนคือ เป็นที่ลุ่มต่ำน้ำท่วมในฤดูน้ำหลาก ไม่มีแหล่งวัตถุดิบภายในชุมชน และขาดผู้สืบทอดการผลิตเครื่องปั้นดินเผา เครื่องปั้นดินเผาอิฐมอญ อำเภอบางบาล จังหวัดพระนครศรีอยุธยา โดยมีจุดแข็งคือ มีแหล่งวัตถุดิบในชุมชน เป็นอุตสาหกรรมภายในครัวเรือน โดยใช้แรงงานภายในครอบครัว และยังเป็นที่ต้องการของตลาด จุดอ่อน คือ เป็นที่ลุ่มต่ำมีน้ำท่วมขังในฤดูน้ำหลาก เชื้อเพลิง (แกลบ) ที่ใช้ในการเผามีราคาสูง และหายากโดยต้องนำเข้ามาจากต่างพื้นที่ในระยะทางไกล เครื่องปั้นดินเผาอมุญชุมชนปากเกร็ด อำเภอปากเกร็ด จังหวัดนนทบุรี เครื่องปั้นดินเผาประเภทดินแดงไม่เคลือบมีลักษณะทั่วไป มีที่ตั้งหมู่ 3 ตำบลปากเกร็ด อำเภอปากเกร็ด จังหวัดนนทบุรี มีจุดแข็ง คือ ผลิตภัณฑ์ยังเป็นที่ยอมรับของตลาด จุดอ่อน คือ ไม่มีแหล่งวัตถุดิบในชุมชน และมลภาวะจากควันในกระบวนการผลิตรบกวนต่อชุมชนที่ขยายตัวใกล้สถานประกอบการ เครื่องปั้นดินเผาประเภทลายวิจิตร ที่ตั้งบริเวณ หมู่ 1 ตำบลเกาะเกร็ด อำเภอปากเกร็ด จังหวัดนนทบุรี มีจุดแข็ง คือ ยังคงรักษารูปแบบเอกลักษณ์ของชุมชน จุดอ่อน คือ พื้นที่เป็นลักษณะเกาะกลางแม่น้ำมีน้ำท่วมขังทุกปีในฤดูน้ำหลาก ไม่มีวัตถุดิบในชุมชนซึ่งจะต้องมีขั้นตอนมากในการนำวัตถุดิบมาใช้งาน เครื่องปั้นดินเผาบางตะนาวศรี ตำบลสวนใหญ่ อำเภอเมืองจังหวัดนนทบุรี จัดสรร มีจุดแข็ง คือ การรักษารูปแบบผลิตภัณฑ์ที่เป็นเอกลักษณ์ มีจุดอ่อน คือ ไม่มีแหล่งวัตถุดิบในชุมชน และขาดผู้สืบทอดการผลิต อีกทั้ง ขบวนการผลิตสร้างมลภาวะกับชุมชนที่ขยายตัวอย่างหนาแน่น

เครื่องปั้นดินเผาพื้นบ้านของชุมชนมอญไม่มีการผลิตแล้วแต่ยังคงมีประวัติ ความเป็นมาที่ยาวนานเหมาะแก่การอนุรักษ์ได้แก่ เครื่องปั้นดินเผาสามโคก อำเภอสามโคก จังหวัดปทุมธานี จุดแข็ง คือ มีการบูรณะเป็นแหล่งศึกษาเรียนรู้ทางประวัติศาสตร์ จุดอ่อน คือ ขาดการประชาสัมพันธ์

3. สรุปและอภิปรายพลขอบเขตเชิงประชากร

การวิจัยนี้เป็นการศึกษาสำรวจแหล่งผลิต ขั้นตอนการผลิตเครื่องปั้นดินเผาพื้นบ้านได้ กำหนดขอบเขตเชิงประชากร ได้แบ่งงานวิจัยออกเป็น 2 ส่วน ดังนี้คือ

เครื่องปั้นดินเผาพื้นบ้านแนวแม่น้ำเจ้าพระยา ที่ยังคงผลิตอยู่ในปัจจุบัน ได้แก่

เครื่องปั้นดินเผาอมุญ ตำบลบ้านแก่ง อำเภอเมือง จังหวัดนครสวรรค์ ยังคงมีการผลิตจนถึงปัจจุบัน

เครื่องปั้นดินเผาบ้านคลองสระบัว อำเภอเมือง จังหวัดพระนครศรีอยุธยา ไม่มีการผลิตแล้วเหลือเพียงศูนย์ การเรียนรู้ภูมิปัญญา โรงเรียนวัดกลางคลอง สระบัว สอดคล้องกับคำกล่าวของชุตติมา งามพิพัฒน์. 2559: (รายงานการวิจัย). แต่ปัจจุบันเครื่องปั้นดินเผาชุมชนคลองสระบัว ไม่มีผู้สืบทอดเพราะคนส่วนใหญ่นิยมไป ทำอาชีพอื่นที่มีรายได้แน่นอน ทำให้อาชีพปั้นหม้อไม่มีผู้สืบทอดต่อในอนาคตอาชีพนี้อาจสูญหายไปไนที่สุด เครื่องปั้นดินเผาอิฐมอญ อำเภอบางบาล จังหวัดพระนครศรีอยุธยา ยังคงมีการผลิตจนถึงปัจจุบัน เครื่องปั้นดินเผาอมฤตเกษรกริด อำเภอปากเกร็ด จังหวัดนนทบุรี ปัจจุบันเหลือเพียงการผลิตเพื่อการท่องเที่ยว เครื่องปั้นดินเผาอมฤตเกษรกริด อำเภอปากเกร็ด จังหวัดนนทบุรี ยังคงมีการผลิตจนถึงปัจจุบัน เครื่องปั้นดินเผาบางตะนาวศรี ตำบลสวนใหญ่ อำเภอเมืองจังหวัดนนทบุรี ไม่มีการผลิตแล้ว

เครื่องปั้นดินเผาพื้นบ้านแนวแม่น้ำเจ้าพระยาที่ไม่มีการผลิตแต่ยังคงมีประวัติ ความเป็นมาที่ยาวนานเหมาะแก่การอนุรักษ์ ได้แก่ เครื่องปั้นดินเผาสามโคก อำเภอสามโคก จังหวัดปทุมธานี ปัจจุบันได้ จัดสร้างเป็นแหล่งเตาเผาสามโคกการศึกษาทางโบราณคดี สอดคล้องกับคำกล่าวของ แผนวัฒนธรรมแห่งชาติในช่วงแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ฉบับที่ 10 (2550-2559) ยุทธศาสตร์ที่ 2 อนุรักษ์ สืบทอด และส่งเสริมการดำเนินงานด้าน ศาสนา ศิลปะ วัฒนธรรมบนพื้นฐานความหลากหลายทางวัฒนธรรม เป้าหมาย กลยุทธ์ที่ 1 อนุรักษ์ และสืบทอด ศาสนา ศิลปะ วัฒนธรรม และความหลากหลาย ทางวัฒนธรรม วัตถุประสงค์ 1. อนุรักษ์ และสืบทอดการดำเนินงานด้านศาสนา ศิลปะ วัฒนธรรม บนพื้นฐานความงามหลากหลายทาง วัฒนธรรมของท้องถิ่น 2. สร้างความภาคภูมิใจในภูมิปัญญา มรดกทางศาสนา ศิลปะ วัฒนธรรม บนพื้นฐาน ความหลากหลายทางวัฒนธรรมของชาติไทย

4. สรุปและอภิปรายผลขอบเขตเชิงระยะเวลาวิจัย

การวิจัยเรื่องการศึกษาเครื่องปั้นดินเผาพื้นบ้านแนวแม่น้ำเจ้าพระยา เป็นการศึกษาสำรวจแหล่งผลิต เครื่องปั้นดินเผาพื้นบ้านของชุมชนมอญ โดยมีระยะเวลา 1 ปีในการศึกษารวบรวมข้อมูล ลงพื้นที่สำรวจเก็บ ข้อมูลวิจัย จัดทำเอกสารฉบับสมบูรณ์ พบว่า ในช่วงระยะเวลาเดือน ตุลาคม และเดือน พฤศจิกายน เป็น ช่วงฤดูน้ำหลากแม่น้ำเจ้าพระยามีระดับสูงเข้าท่วมพื้นที่เก็บข้อมูล เช่น พื้นที่เกาะเกร็ด จังหวัดนนทบุรี พื้นที่ เครื่องปั้นดินเผาอิฐมอญ อำเภอบางบาล จังหวัดพระนครศรีอยุธยา เป็นต้น อันทำให้เป็นอุปสรรคการลงเก็บ ข้อมูล

5. ข้อเสนอแนะ

การวิจัยเรื่อง การศึกษาเครื่องปั้นดินเผาพื้นบ้านแนวแม่น้ำเจ้าพระยา เป็นการศึกษา สืบค้น ค้นคว้า เก็บข้อมูล และรวบรวมข้อมูลองค์ความรู้เกี่ยวกับเครื่องปั้นดินเผาพื้นบ้านแนวแม่น้ำเจ้าพระยา ของชุมชนมอญ ที่ยังคงผลิตและที่ไม่มีการผลิตแต่ยังคงมีประวัติความเป็นมาที่ยาวนานเหมาะแก่การอนุรักษ์โดยการวิจัยนี้ จะทำการศึกษาเฉพาะจังหวัดที่มีชุมชนมอญมีการผลิตเครื่องปั้นดินเผาพื้นบ้านได้แก่ จังหวัดนครสวรรค์ จังหวัดพระนครศรีอยุธยา จังหวัดนนทบุรี และศึกษาวิจัยเครื่องปั้นดินเผาพื้นบ้านแนวแม่น้ำเจ้าพระยาที่ไม่มี

การผลิตแต่ยังคงมีประวัติความเป็นมาที่ยาวนานเหมาะแก่การอนุรักษ์ ได้แก่ จังหวัดปทุมธานี เป็นการวิจัยแบบสำรวจ เป็นการศึกษาขั้นตอนการผลิตเครื่องปั้นดินเผาพื้นบ้านที่ยังคงผลิตอยู่ในปัจจุบันและที่เลิกผลิตแล้วอีกทั้งเพื่อศึกษาเผยแพร่ข้อมูลกระบวนการทำเครื่องปั้นดินเผาพื้นบ้านแนวแม่น้ำเจ้าพระยา ให้เห็นคุณค่าภูมิปัญญาท้องถิ่นในปัจจุบัน

การทำวิจัยครั้งต่อไปควรศึกษาในพื้นที่ชุมชนแหล่งใกล้เคียงหรือศึกษาเครื่องปั้นดินเผาจากแหล่งอื่น

การทำวิจัยครั้งต่อไปควรศึกษาในพื้นที่ชุมชนแหล่งใกล้เคียง หรือศึกษาเครื่องปั้นดินเผาจากแหล่งอื่น

บรรณานุกรม

- กฤษณะ ดาราเรือง. (2558). กลยุทธ์การพัฒนาศักยภาพการแข่งขันวิสาหกิจชุมชนของกลุ่มเครื่องปั้นดินเผาบ้านมอญ ตำบลบ้านแก่ง อำเภอเมือง จังหวัดนครสวรรค์. (รายงานการวิจัย). การประชุมวิชาการระดับชาติ ครั้งที่ 2 สถาบันวิจัยและพัฒนา: มหาวิทยาลัยราชภัฏกำแพงเพชร.
- กรุงเก่ามรดกโลกอยุธยา. (2559). ข้อมูลพื้นฐานอำเภอบางบาล. วันที่สืบค้น 8 สิงหาคม 2560 จาก http://ww2.ayutthaya.go.th/amphur_content/cate/6
- กระทรวงทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม, กรมทรัพยากรธรณี. (2558). การจำแนกเขตเพื่อการจัดการด้านธรณีวิทยาและทรัพยากรธรณี จังหวัดพระนครศรีอยุธยา. กรุงเทพฯ: ม.ป.พ.
- จำลอง ทองดี. (ม.ป.ป.). แผ่นดินประเทศไทย. กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์สมานพันธ์.
- ชุติมา งามพิพัฒน์. (2559). การศึกษาและออกแบบเครื่องปั้นดินเผาชุมชนคลองสระบัว เพื่อพื้นที่มรดกโลก จังหวัดพระนครศรีอยุธยา. ปทุมธานี: วารสารศิลปกรรมศาสตร์วิชาการ วิจัยและงานสร้างสรรค์.3 (2). มหาวิทยาลัยเทคโนโลยีราชมงคลธัญบุรี.
- โชคชัย พุ่มไม้ใหญ่. (2560). เครื่องปั้นดินเผาลายวิจิตรเกาะเกร็ด. [บทสัมภาษณ์]. นนทบุรี.
- แดงด้อย มาลี. (2544, มิถุนายน-กรกฎาคม). หม้อดินเผาคลองสระบัววาระสุดท้ายภูมิปัญญาคนกรุงเก่า. วารสารวัฒนธรรมไทย.ทรัพยากรการท่องเที่ยวไทยชุดภาคกลางและภาคตะวันออก ปทุมธานี. (2554). กรุงเทพฯ: ม.ป.พ.
- ทวี พรหมฤกษ์. (2523). เครื่องเคลือบดินเผาเบื้องต้น. กรุงเทพฯ: โอเดียนส์โตน.
- ทองคำ พันนที. (2536, กันยายน). วารสารวัฒนธรรมไทย. 30 (12).
- เทศบาลตำบลสามโคก, กองการศึกษาฯ. (ม.ป.ป.). เอกสารแผ่นพับโบราณสถานเตาโอ่งอ่าง. [แผ่นพับ]. ปทุมธานี: ม.ป.พ.
- นงคินุช เจริญพร. (2560). เครื่องปั้นดินเผาบ้านคลองสระบัว. [บทสัมภาษณ์]. พระนครศรีอยุธยา.
- นราธิปประพันธ์พงศ์, กรมพระ. (2550). พระราชพงศาวดารพม่า. นนทบุรี: ศรีปัญญา
- นฤทธิ วัฒนภู. (2555). เครื่องปั้นดินเผาเกาะเกร็ดประดิษฐ์จากชุมชนมอญ: ศิลปหัตถกรรมพื้นบ้านไทย. กรุงเทพฯ: วาดศิลป์.
- นัทชา โสภภาพร. (2560). มรดกทางวัฒนธรรมของชุมชนมอญ ตำบลบ้านแก่ง อำเภอเมือง จังหวัดนครสวรรค์. (รายงานการวิจัย). การประชุมวิชาการระดับชาติ ครั้งที่ 4: มหาวิทยาลัยราชภัฏเพชรบูรณ์.